

§ 16. Правапіс прыставак, якія заканчваюцца на зычны (паўтарэнне)

99. Прачытайце. Чаму тэкст мае такую назву? На колькі сэнсавых частак яго можна падзяліць?

Чорнае золата

Нафту называюць чорным золатам. Сховішчам для яе служаць **бяс**крайнія і **бяз**донныя зямныя кладоўкі. Але нялёгкая работа **ад**шукаць нафту і **пад**няць яе на паверхню. У беларусаў атрымалася гэта зрабіць у 1965 годзе, калі палеская зямля **рас**крыла свае тайны. У рэчыцкіх нетрах геалагі **ад**крылі нафту, пачалася яе прамысловая **здабыча**. Сёння нафтавікі робяць стаўку на Хойнікі, якія, паводле іх прагнозу, стануць новай нафтаноснай правінцыяй.

[б'ас]крайнія
[б'аз]донныя
[ат]шукаць
[пад]няць
[рас]крыла
[ат]крылі
[з]дабыча

Якімі карыснымі выкапнямі славіцца Беларусь? На якіх прадпрыемствах краіны іх перапрацоўваюць?

Параўнайце вымаўленне і напісанне прыставак у выдзеленых словах. Ад чаго залежыць напісанне прыставак на зычны?

Прыстаўкі, якія заканчваюцца на **-б** і **-д**, пішуцца нязменна: абступіць, абвестка, падняць, падснежны.

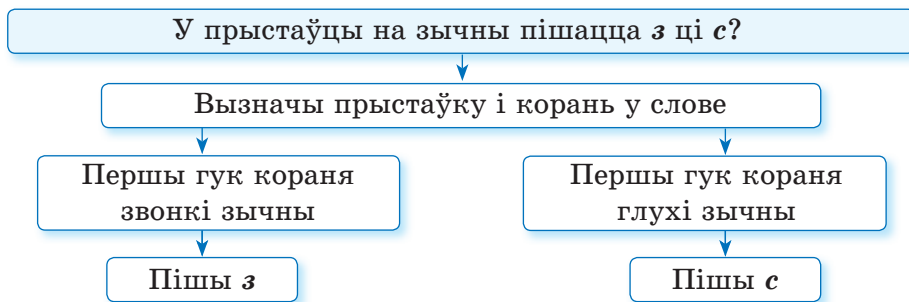
Напісанне прыставак на **-з (-с)** залежыць ад першага зычнага гукі кораня: разведаць, расклад, бяззорны, бясконца.

100. Да прапанаваных слоў падбярыце аднакаранёвыя з прыстаўкамі **аб-**, **ад-**, **пад-**. Прыстаўкі і корань выдзеліце.

У з о р. Бегчы — аббегчы, адбегчы, падбегчы.

Ставіць, гарэць, мокнуць.

101. Прачытайце схему. Растлумачце, як праверыць напісанне літары ў прыстаўках на зычны.

102. Карыстаючыся ўзорам, замяніце спалучэнні слоў словазлучэннямі «прыметнік + назоўнік». Запішыце іх. Растлумачце правапіс прыставак у словах.

У з о р. *Ноч без сну — бяссонная ноч.*

Птушка без крылаў — ..., пасажыр без білета — ..., алень без рог — ..., хлопчык без сораму — ..., чалавек без голасу — ..., неба без зор — ..., возера без дна —

Як называецца птушка без крылаў? Дзе яна жыве?

103. Прачытайце загадку, устаўляючы замест пропускаў утвораныя прыметнікі з практыкавання 102. Якія прыметы дапамаглі вам адгадаць, пра каго гаворыцца ў тэксце?

Хоць ..., а лятае,
... — свішча,
Хоць бязрукі^с, а, бывае,
Грушы ў садзе абівае,
Нават часам вырывае
Дрэва з каранішчам.
А як зморыцца — упадзе,
І няма яго нідзе.

Н. Гілевіч.

З апошняга сказа выпішыце слова з арфаграмай, напісанне якой адпавядае правілу «Правапіс прыставак на зычны».

Падбярыце аднакаранёвыя словы да слова *каранішча*.

 Разгледзьце малюнак. Раскажыце, як сёння чалавек выкарыстоўвае энергію ветру.

 Карыстаючыся рознымі крыніцамі інфармацыі, раскажыце пра ветрапарк пад Навагрудкам.

104. Прачытайце скораяворкі М. Пазнякова. Запішыце іх, устаўляючы прапушчаныя літары. У словах абазначце прыстаўкі, растлумачце іх напісанне.

У гародчыку^с чаромха ра..цвіла,
Пчоламі чаромха загула^с.

Галаваломку ра..гадвае Ромка,
Толькі няпростая галаваломка.

Складзіце схему першага сказа.

105. Размяркуйце па групах словы з прыстаўкамі **раз-** і **рас-**. Растлумачце напісанне прыставак. З трыма словамі складзіце сказы.

Ра(?)круціць, ра(?)вязаць, ра(?)шукаць, ра(?)жаваць,
ра(?)маляваць, ра(?)долле, ра(?)крой, ра(?)вага, ра(?)мова,
ра(?)калоць, ра(?)гарнуць, ра(?)злаваць, ра(?)кінуць.

Да выдзеленага дзеяслова падбярыце аднакаранёвыя словы. Запішыце іх, вызначце карань.

Гавары і пішы правільна

Пры вымаўленні свісцячых гукі [з] і [с] у прыстаўках на зычны прыпадабняюцца да шыпячых у корані слова і разам з імі вымаўляюцца, як [ж], [ш], [шч]. На пісьме такое вымаўленне не перадаецца: [ж]аць — **зжаць**, [ш]ыць — **сшыць**, ра[шч]асаць — **расчасаць**.

Перад мяккімі зычнымі караня ў прыстаўках на зычны вымаўляюцца гукі [з'] і [с'], што таксама не перадаецца на пісьме: [уз']лесак — **узлесак**, [с']церці — **сцерці**, [б'эз']земельны — **безземельны**.

106. Размяркуйце прапанаваныя словы па графах табліцы. Падбярыце да яе загалоўкі.

Напісанне з і с супадае з вымаўленнем	Пішацца зз і сс, вымаўляецца [з'], [с']	Пішацца жж, сш, сч, вымаўляецца [ж], [ш], [шч]

Разбор, счарнець, ззаду, успомніць, ззелянець, безземелле, зжаўцець, рассмяяцца, сшытак.

107. Прачытайце тэкст. Якія словы пацвярджаюць думку, што бор — гэта сям'я? Падбярыце да тэксту заглавак у адпаведнасці з асноўнай думкай.

З аднаго берага ракі на другі заляцела некалькі бе..клапотных хваёвых семачак. З іх выраслі маленькія хвойкі.

Ішлі гады. Маладыя хвоі па..няліся высока ў неба. Вось ужо іх насенне па..хапіў вецер. Яно ўпала на беразе і дало свае ў..ходы. Паступова і гэтыя маленькія^Ф хвойкі па..раслі і падарылі свету сваіх дзетак. Так за шмат гадоў на беразе ракі ра..кінуўся вялікі бор.

А што а..былося са старымі хвоемі? Маладыя дрэвы шчыльнай сцяной а..ступілі сваіх бацькоў, каб засланіць іх ад моцных вятроў (*Паводле Т. Дамаронак*).

Выпішыце з тэксту словы з прапушчанымі літарамі, растлумачце іх напісанне.

 Знайдзіце ў тэксце і выпішыце апорныя словы. Вусна перакажыце тэкст па апорных словах.

108. Выканайце інтэрактыўнае заданне па тэме «Правапіс прыставак, якія заканчваюцца на зычны».

§ 17. Правапіс *і, й, ы* пасля прыставак

109. Разгледзьце малюнкi. Выкарыстоўваючы словы для даведкі, складзіце апавяданне па малюнках.

